

RAIMUNDO OLABIDE
(1869-1942)

Egilea:

PATXI ALTUNA

IKASKETAK

Raimundo German Olabide Karrera 1869ko martxoaren 15ean jaio zen Gasteizen, Plaza Zaharreko 6 zenbakiko lehen etxebizitzan. Osasunez larri antzean, etxeko bataioa eman zioten biharamunean. Bataioko beste zeremonia guztiak apirilaren 4an egin zitzaizkion San Pedro Apostoluaren elizan.

Odolez gipuzkoarra zen; tolosarra, nahiz aita Muxikak andoaindartzat daukan. «Olabidek ere andoaindar zala oldez aitortzen baitzun» (Patxi Etxeberria, *Eskutitz sorta I*, Loiola). Batak eta besteak bazuten hori uste izateko arrazoirik. Ama, Dolores Karrera, madrildarra baldin bazen ere, Doloresen aita eta ama Fernando Karrera eta Sebastiana Garaialde andoaindarrak baitziren. Raimundoren aita, Eulogio Olabide, berriz, tolosarra zen, nahiz eta beronen aita, Jose Antonio Olabide, legazpiarra izan eta ama, Guadalupe Baztarrika, hondarribiarra.

Ez dirudi Raimundo umetan euskaraz mintzo zenik: «ni en su niñez

ni en su primera juventud oyó la lengua de sus apellidos» (*Estudios eclesiásticos*, 1959, 347-352 or.). Mutikotan Urduñako jesulagunen ikastetxe famatura igorri zuten gurasoek ikastera eta, batxilerra bururatzean, jesulagun izatea erabaki zuten eta Loiolan sartu hamabost urte zituela.

Raimundo Olabide (1869-1942).

Olabideren sortetxea.

Ohi bezala bi urtez nobizio izan zen eta han bertan gero, lehen zinitzak egin ondoren, beste hiru urtez aritu Gramatika eta Humanitateak zerizten ikasmak ez ezik, Retorika ere lantzen. Azken bi urteetan ondu zituen latinezko lau olerki, oso poliki taxutuak, Loiolako artxiboan aurkitu nituen.

Hurrengo txanda hiru urtez Filosofiako ikasketak egitekoa zuen eta halaxe egin zituen, ez ordea bere gainerako lagunek bezala Oñan,

baizik Beruelan urtebete eta Tortosan bi. Garai hartan, eta geroago ere bai, fama zuten Aragoi-Kataluñako jesulagunek, artean Probintzi bakarra osatzen zutenek, matematika eta natura-zientzietan irakasle hobeak zituztela Kastillako jesulagunek baino, eta, Olabide Urduñan batxiler-ikasle zenetik bertatik nabarmendu baitzen halako gaietan, gero gai haietan irakasle izan zedin igorri zuten, dirudienez, probintzi hartara, Filosofiarekin batera egin ohi ziren ikasketa haiek hobeki egitera.

«MAISU-TXIKI», SEI URTEZ

Maisu-txiki –gazteleraz «maestrillo»– deituriko gazteek ikastetxeetan egiten zituzten lanetara ateratzeko garaia heldua zuen honenbestez 1892an. Gorabehera handixeaa izan ohi zen nora suertatzen zitzaion bati joatea edo, hobeki esan, nora igortzen zuten bat agintariak, ez baitzen berdin euskaldun batentzat Bilbora zein Donostiara ala Jijonera zein Valladolidera bidali, eta, batez ere, zenbat urtetarako igortzen zuten, hiru ala gehiagotarako, zeren horrek berekin baitzekarren apaiz egiteko atzerapena batetik eta bestetik hirutik

gorakoa zigortzat hartu ohi baitzen maizenik, nahiz ez izan hala beti. Oroit gaitzen Orixeko sei urtez eduki zutela lantegi horretan.

Nora, eta Jijonera igorri zuten Olabide. Han hiru urtez aritu zen bere-bereak zituen zientziako gaiak irakasten eta mutil-saldoak, ikasten nahiz jolasten ari zirenean, begiratzen. Abesbatza bateko zuzendari izan zen, gainera. Urte haietako batean balentria bipila egin zuen: Salamankako Filosofia eta Letretako fakultatean matrikulatu eta ikasturte bakarrean, 1894-95ekoan, ikasgai guztiak gainditu, hasi eta buka.

3

Urduñako jesuiten etxean ikasi zuen batxilergoa.

Ondoren urte berean, 1895ean, ahozko azterketa «ejercicio de grado» deitzen zitzaiona egin zuen urriaren 8an. Gaiaren zozketan hau atera zitzaion: «El gran cisma de Occidente: sus causas, sus diferentes vicisitudes hasta Nicolás V», eta «bikain» nota eman zioten epaimahaiko hiru irakasleek. Aita Muxikak bestela kontatzen ditu kontu hauek 1958ko *Euzko-Gogoan*-n, baina Salamankatik hartu nituen agirien eta txartelen fotokopiak eta fede eman dezaket gauzak horrela eta urte horretan gertatu zirela. Egia ote da, Muxikak dioen bezala, gau eta egun ikasten jardunik egin behar izan zuen gatazka eta ardailagatik, loa galdu eta, medikuek esanik lokartzeko bide bakarra erretzea zuela, Ordenako nagusiek baimena eman ziotela errezan? Hil arte hala egin zuela, bai, egia omen da.

Horrenbestez usteko zuen hiru urte haien ondoren agintariek emango ziotela ikasketa guztien gaina zen teologiarako pasa-agiria, baina ez, hiru urte haiek burutzean ez zioten oraindik utzi Oñara teologia ikastera joaten. Gaztetxo iritzi zioten, agian, hogeita bost urte baizik ez baitzituen artean eta, bertantxe Oñara joan izan balitz, hogeita zortzi urtez apaiztuko baitzen; gutxitxo aukeran jesulagunak apaiz egin ohi diren adinerako.

Beste urtebete eduki zuten «maisu-txiki» lanetan, ez ordea han bertan, baizik Valladoliden, ordurarteko gai bertsuak irakatsiz eta are musika-koruko zuzendari ere izanez. Hura izan balitz azkena, gaitz erdi, baina ez; hura bukatzean ere, gaztetxo iritzi ziotelako edo, ez jakin, beharbada bere kabuz hartu berriak zituen eta desorduetan lantzen zituen ikasketa berezi batzuen surmurra agintarien belarrira iritsi zelako, gauza da berriz ere atzeratu ziotela teologia ikasten hastea eta beste urtebeterako Salamankako «Apezetxe zentrala» zeritzanera igorri zutela, oraingoan latina eta greziera irakastera.

Ikasketa bereziak aipatu ditut arestian, bere kabuz hartu eta desorduetan lantzen zituenak. Ze ikasketa ziren horiek? Euskarazkoak; bai, euskara ikasteko erabakia hartu zuen Olabidek bat-batean, eta gogotik ekin zitzaion eta gogotik jarraitu urte handietan. Campionen Gramatika eskuetara omen zitzaion behin eta han irakurri hitz haiek: «Entonces me avergoncé de llevar sangre eúskara en las venas y de ignorar la lengua nativa de los eúskaros». Oinazturak jo balu bezala, euskara ikasteko erabakia –sendoa noski, bestelakorik hartzen ez omen zekien Olabidek– hartu zuen eta bertantxe ekin lanari. Hogeita zazpi urte zituen.

5

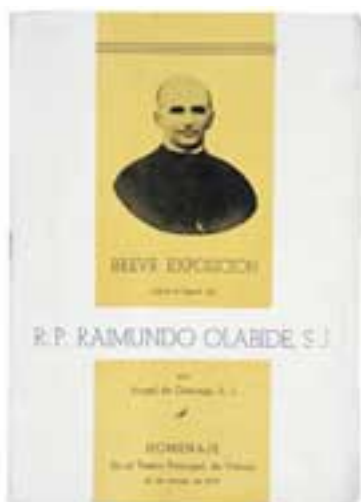

Elizalde, Azkue, Campion eta Aranaren liburuekin ikasi zuen Olabidek euskara.

6

Oraindik ia hogeii urte geroago, 1915ean, Pontevedrako La Guardian bizi zelarrik eta bere lehenbiziko liburu itzulia argitaratua zuelarik, lagun batek galdegin zionean ze euskal liburu zituen lanerako, bost hauek zirela erantzun zion berekin zituen guziak: Azkueren Hiztegia, Eleizalderen Morfologia, Arana Goiriren Ortografia, Lardizabalen *Testamentu Zarreko eta Berriko Kondaira*, Campionen Gramatika eta garai hartako aldizkari batzuk. Baita gogotik arakatu eta ikasi ere. Aita Gotzon Goenagak kontatu zuen Gasteizen, 1959ko martxoaren 15ean, egin zuen mintzaldian:

Egia ote da Olabidek buruz zekiela Azkueren hiztegia? galdetu nion Orixeri.
–Bai, esan zidan.
–Baina erdarazko eta euskarazko hitzen artean bakoitzari zegokiona txarteletan edo nonbait eukiko zuen.

Gasteizen, 1959ko martxoaren 15ean, Olabideri egin zioten omenaldian.

–Ez txartel, ez txartel-toki ez nizkion inoiz ere ikusi, zortzi urtebete berekin lanean ari izan arren, esan zidan Orixek.

Hurrengo ikasturtean (1897-98) Oñara joaten utzi zioten azkenean, baina orduan ere Teologia ikastera ez. Berak Tortosan Filosofiako bi azken urteetan bezala, Oñan Filosofia ikasten ari ziren jesulagun gazteek ere Natura-zientziak ikasten zituzten, besteak beste, eta haiek haiei irakasteko ez zuten nonbait nagusiek irakasle hoberik ezagutzen Olabide baino, eta hartara igorri zuten beste urtebete –seigarrena– «maisutxiki» izatera. Ez zait iruditzen haatik erabat haserre joango zenik; beste ikastetxeren batera igorri balute bezain haserre ez bederen, zeren han ez baitzuen behintzat mutil-saldorik goizetik gaueraino zaindu beharko eta, gartsuki lantzen ari zen ikasketak bereziei ekiteko, askoz ordu gehiago izango baitzuen.

Bataioko eta jaiotzako agiria.

APAIZ EGINIK IRAKASLE BERRIRO

Hamabost urterekin Loiolan sartu, hogeita hamar bete behar laster, eta halere bost falta oraindik jesulagunen hazibide osoa beretzeko: Teologia ikasteko. Lau urte segidan izan ohi ziren, baina hirugarrena amaitzean apaizgoa hartu ohi zen. Ez zitzaien ordea guzietan multzoan ematen hartarako eskua. Eta Olabideri nonbait ukatu egin zioten; bere mailako kideek 1901eko udan apaiz ordenak hartzen dituzten bitartean, Olabide hartu gabe gelditu zen urte hartan, eta hurrengo udan, 1902koan, San Inazio bezperan, esaten zaigu hartu zituela eta biharamunean Meza eman.

Zergatik? Euskarari Teologiaren kaltetan denbora gehiegi eman ziolako? Ez jakin, baina ez dirudi. Hona zergatik:

Examen ad gradum delakoa egin behar izaten du jesulagunak filosofiako eta teologiako azterketa guztiak

gainditu eta gero, laugarren zinitza delakoa eginik «profeso» izango bada. Halakoa egin zuela Olabidek eta gainditurik maila horretako jesulaguna izan zela badakigu. Beraz ez dirudi, teologiako ikasketei denbora handirik ostu zielako keixu izan zitezkeenik agintariak. Olabideren *ad gradum* delako azterketa horretako pasadizo bat heldu da guganaino ahoz aho eta lehengo batean kontatu zidan berriro harekin bizi izandako 86 urteko jesulagun batek. Epaimahaiko bost irakasleetatik batek aski gogor hartu nonbait Olabide; ez etortzen bat honek azaldu zuen dotrinaren batekin; eztabaida latzean orapilatu biak, eta irakaslea garrasika hasi zitzaiolarik, Olabidek patxada osoarekin erausi: *Ne nimis clames, ne forte ceteri credant te rationem habere* (Ez orro egin, besteek pentsa ez dezaten arrazoi duzula).

Manresan egin zuen «hirugarren probantza» delakoa eta, orduko hogeita hamalau urte izanik, trebatua zegoen edozein ikastetxetara irakasle handi, eta ez lehen bezala «maisutxiki», izatera joateko. Jijonera igorri zuten lehenik berriz ere eta, lehen han bertan hiru urte eman bazituen, orain beste sei ematen ditu segidan. Hantxe egin zituen 1906ko irailaren 15ean azken zinitz handiak.

LEHEN ARGITALPENAK

Sei urte haien ondoren, 1909-1910eko ikasturtean, zazpi urtez biziko den leku berrian aurkitzen dugu, Pontevedrako La Guardian, bere lehen euskal lana burutu eta argitaratu zuen hirian. Ia hogeitazire ziren euskara ikasten hasi zela. Urte horietan egin zituen aurrerapenen aztarnarik ez dugu; isilik eta bakarrik aritu zen lanean. Loiolan badira ariketa gisa eginiko itzulpen batzuk, Esoporen grezierazko fabuletatik euskaratuak. Ez dakigu noizkoak diren, baina oso goiztiarrak ezin izan, biziki ongi oratuak baitaude. Hona ale bat, *Nekazaria eta bere semeak* izenekoa, aita Muxikak dakarren gisan:

Nekazari batek, bizitza bukatzerakoan, bere semeak lugintzara yoan nairik, dei egin ta esan zien: «Ene semeak! Nereak laxter egingo du noski. Billa ibilki, aurkituko dezute, nik mastian eortzi dedan guzia». Aiek, ba, altxorra ango nonbait eortzi zuala uste izanik, masti-lurra, aita il ezkeru, barneraiño atxurtu zuten. Altxorrik, orraitaiño, ez zuten aurkitu. Baña ederki atxurtutako mastiak zitu ugariago ekarri zien.

Ipuiñondo: Ipuiñak darakus gizonen altxorra lana dala.

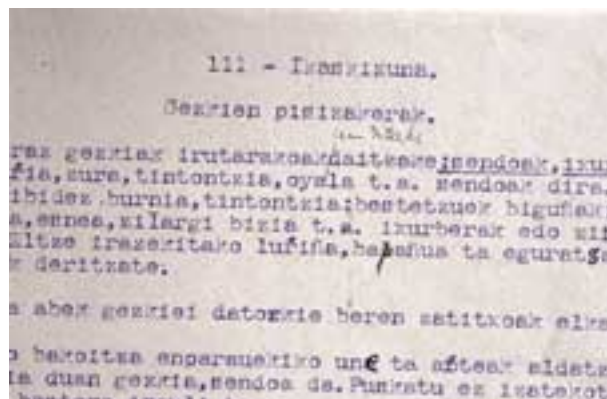
Orduarte isilik egin zuen lanaren emaitzak bat-batean erakutsi zituen, 1914an *Loyola-tar Eneko Deunaren Gogo-Iñardunak*, San Inazioaren *Ejercicioak* deritzagun liburukia, alegia, argitaraturik.

Beste bi urte eman zituen La Guardian, zazpi denera, lehen esan bezala, eta 1916ko udan Valladolidera igorri zuten. Hurrengo urtean, 1917an, argitaratu zuen bigarren liburua, *Giza-soña* izenekoa, ia 7.000 hitzeko hiztegia, sail handi baten lehena izan behar zuena eta, asmo hura burutu izan balitz, gure egunotako UZEI-ren aitzindari izango zatekeena. Nahi baitzuen hari jarrai zekizkion Giza-gogoari, Erlijioari, Lugintzari, Kimikari, Fisikari, Izadiko Jakintzei eta abarri zegozkionak ere.

Lacomberentzat «ezinbestekoa da liburu hau kontsultarako eta euskal hiztegiaren sintasiaren ikerketarako». Justo Garaterentzat ere «oinarrizkoa da hiztegiaren aldetik, aberatsa eta ongi taxutua baita, euskarazko eta

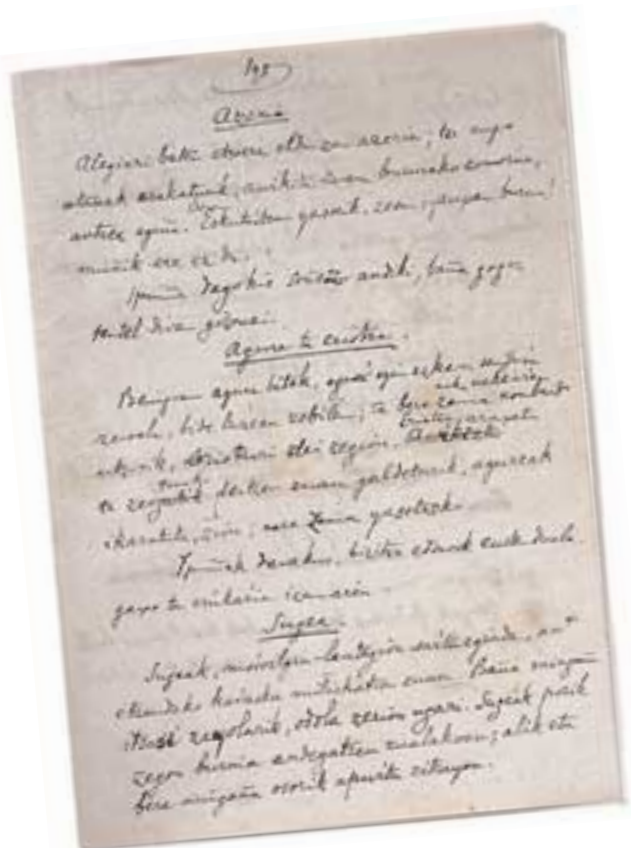

Loyola-tar Eneko Deunaren Gogo-Itzulpenak.

Giza-soña eskuizkribua.

9

Esoporen itzulpena. Azaria.

Lacombek ezibestekotzat du Olabideren Giza-soña.

gaztelaniazko aurkibidea duelarik». Orobat, Dunixirentzat: «funtsezkoa gure hizkuntzarentzat». Aita Villasateren iritziz, berriz, «euskal kulturaren eraikuntzarako balio dezaketen hitzak biltzea nahi izan du».

Oñatin, 1918an, Euskaltzaindia sortu zenean, Eusko Ikaskuntzako kide eta sortzaile zenez, han izan zen Olabide eta han aurkeztu zuen gazteleraz lan aski luzea, ez batere txarra, Lexikologiaz eta Lexikografiaz. *Euskal-Esnalea* aldizkarian, 1919an, argitaratu zena Oñatiko gaztelerazkoaren euskarazko laburpena baizik ez zen izan.

Olabidek 50 urte ditu orduan. Hogeita hamar dira Loiola utzirik erromes atera zela Euskal Herritik mutiko pijo gasteiztarra. Areitiok dioen bezala, «izpirituz erraldoia, gorputzez motza eta zabala, buru argia, begi biziak, jarrera irmoa, musu gorriak, ultzerak kuzkurtzen eta zurbiltzen ez zuenean behintzat». Azkenean etxerantz dator berriz ere, hobeto esan, Urduñara. Bi urtez iraungo du han eta, aurreko ikasturte guzietan bezala, irakasle izango eta eskolak ematen jarraituko. Eta euskal lanetan ere bai, zer esanik ez.

Lan horien saria laster etorri zitzaion. 1919ko irailaren 21ean Donostian Euskaltzaindi sortu berriak egin zuen

Giza-soña liburua.

biltzarrean, euskaltzain oso hautatu zuten beste zazpi lagunekin eta handik hilabete batzuetara, Urduñako bigarren urtean, eman zuen argitara bigarren liburu itzulia, lehen eta gero hainbeste bider euskaratua izan den «Kristoren Imitazionea» edo «Kempisa», Olabidek *Kisto'ren antz-bidea* izendatua. Orixeren hitzak dira honako hauek:

Gogo-Iñardunetan laxko da. Kistoren Antz-bidea-n samurrago, geroago eta ixurberago. Erriarentzat ez baño erdiko jakintsuarentzat ari da, ta barkakizun ez ezen goresgarri ere bada (*Euskeraren alde*, 1922, 252. or.).

Azkuiek laguntzaile hartu zuen Orixe Lagunditik atera zenean eta Olabiderekin aritu zen lanean Euskaltzaindiaren bulegoan, dirudienez, beste euskaltzainekin

Kisto'ren antz-bidea.

11

Kisto'ren antz-bidea-ren eskuizkribua.

Olabide Eusko Ikaskuntzako kide eta sortzaileetako izan zen.

baino gehixeago. Hain zuzen,
Olabidek itzuli ahala Orixek ateratzen
zizkion bost aldaki.

Hor ditugu lekuko Orixe beraren
Lenengo gaiñezkaldiak deritzan
olerkiaren bi bertso-lerro hauek:

Euskaltzaindiaren
Etxean giñardun
Paul'en eskutitzak
Aldatzen garbira.

(Olabide baizik
iñor ez lekuko;
jun zan ni baiño lèn
zeruko urira).

Utz dezagun Orixe eta itzul gaitezen
Olabidegana. Urduñan utzi dugu
hango bigarren ikasturtean *Kisto'ren
Antz-bidea* argitara eman berritan.
Mugarria izan zen urte hori haren
bizitzan. Hor amaitu baitzen Olabide
irakaslearen etapa, hogeita hiru urte
iraun zuena, eta hor hasi ofizialki
Olabide idazlearena, Katalogoan
harrezkero «Scriptor» soilak adieraziko
zuena.

Euskaltzaindiko bileran (1928-5-28):
Zutik, Orixe, Landerretxe, Altube,
Urkixo eta Olabide; eserita,
Eguzkitza, Etxegarai, Azkue eta
Lacombe.

LOIOLARA BILTZEN DA

Ordutik aurrera libro uzten dute agintariek, beste egitekorik gabe, proposatu dien itzulpen larri eta itzel bati buru eta belarri ekin diezaion. Eta horretarako 1921garren urte hartan, lehengo *Giza-soña*-ren osagarri izan behar zuen *Giza-gogoa* oso aurreratua

zeukalarik, bat-batean, goi-argiaz hala ikusi balu bezala, hura eta eskuartean zituen gainerako lan guztiak bertan behera utzi, eta Biblia osoa euskaratzeko asmoa eta erabakia hartzen du, eta Loiolara biltzen, antzina Larramendi ere bildu zen bezala.

13

Loiolara bildu zen Biblia itzultzer.

14

Euskal literaturaren historia berrian beste gertakari bategatik ere izan zen mugarria 1921eko urte hori. Urte horrexetan sartu ziren Loiolan nobizio, izan ere, gero euskal letretan hainbat nabarmendu ziren eta *Loiolako eskola* deitu izan deneko ikasle bikain izan ziren Zaitegi, Ibiñagabeitia, Lauaxeta, Argarate, Muxika, eta abar. Hona nola idatzi zuen gero azken honek *Euzko-Gogoa*-n:

Lan ontan ezagutu genun Loiolan, eta garai artan gaztetxo giñanok gure Maixu agurgarri eta eredu bezela artzen genuen Olabide aita euskaldun guziok (*Euzko-Gogoa*, 1958).

Olabide jesuita jantzian, teja eta guzti. Bestean, burusoildua.

la ez omen zuten ikusten, bizimodu bakartia omen zeraman, «genio»tzat omen zeukaten. «Zabale» izeneko baserrira joan ohi ziren egun-pasa ostegunetan gazteak eta, aita Errandonea eta hiru urte geroago Loiolara irakasle izateko heldu zen aita Estefania, gazteei lagunduz «Zabale»-ra maiz joaten zirela esaten zaigun bitartean, aldiz Olabide oso gutxitan.

Ondoko hamar urteak Loiolan eman zituen jo eta ke lanean, gaztetan ikasitako gerkera eta hebreoa berriztatzen, arameoa hutsetik hasita ikasten, Izkribu Sakratuei zegozkien ezagutzak bereganatzen, Izkribu haiei buruz frantsesez, alemanez eta ingelesez eginiko libururik hoberenak irakurtzen eta ikertzen. Testamentu berritik hasi zen, beti ere samurrago izango zitzaiolakoan, eta hamar urte baino lehen ez zuen burutan atera. Bilbon 1931ko urtean argitaratu zuen. Eta Bilbora, inprimategiko probak zirela-eta, maiz joan behar zuelako, Loiolatik Urduñara aldatu zen bizitzera azken urte hartan. Aurrekoan, 1930ean, agertu zen lehenbiziko aldiz Katalogoan haren deitura *b* letraz idatzia.

Itun Berria eman zion izena liburuari. Arrakasta handia izan zuen. Lafitteren eta Lacomberen txalorik ere jaso zuen. Areitioren ustez, «lehengo lanetatik hona asko hobetu zuen euskara ere; hiztegia aberatsagoa du jakina; estiloa, esapideak eta esamoldeak, berriz, askoz ere samurragoak eta gozoagoak» (*Estudios eclesiásticos*, 1959).

15

Itun Berria, 1931n argitaratu zuen Bilbon.

Aurkezpena Oñan egin zen 1931ko otsailaren 15ean, arratsaldeko 6etan.

GARAI TXARRAK

Garai txarrak zetozkien jesulagunei. 1932an erbestera egotzi zituen Gobernuak. Loiolan ez zen kristaurik geratu. Gazteek bai eta gazteen ardura zuten irakasleek eta nagusiek Belgikara aldegin zuten; kargugabeko apaiz helduak hemen inguruan barreiatu ziren eta ahal zuenak ahal zuen lekuan bilatu zuen babesa. Taldeka edo elkarrengandik gertu bizi ziren nagusi bera zutelarik. Olabide Aitzolen anaia Inazioarekin bizi zen Cortina jaun-andreen etxean, Euskaltzaindiak bere egoitza nagusia duen Plaza Barrian berean. Gero Arantzazun ezkutatu zen aldi batez, 1933ko Eguberrietan edo. Handik, Villasantek dioenez, Gernikara joan zen 1935eko maiatzaren 20an,

Patxi Etxeberriak paratu eta argitaratu zuen, 1958an.

Goikoetxea jesuita anaiekin etxe batean bizitzeko. Eta hantxe harrapatu zuen gerrak.

Artekale kalean, 37. zenbakian bizi zen. Egun tristea hura, 1937ko apirilaren 26! Hasi zen bonbardaketa eta egun hartan Olabideri gertatua poliki kontatzen du aita Villasantek *Historia de la literatura vasca* liburuan. Orduan 17 urteko gudari zen eta berriki hil den jesulagun batek ordea honela kontatu zidan:

Kale batean apaiz batekin topo egin nuen; nor zen ez nekien; hark, etxean balio handiko paper mordoa zuela eta, laguntza behar zuela bertantxe, haiek sutatik jaregiteko; gudariak, bazela hirian premia handiagoko egitekorik eta nola nahi zuen berak egoera hartan auto bat inguratzea; Joseba Elozegi, *Saseta* batailoiko 3. Konpainiako kapitanagana jo, zer paper ziren esan, auto batean kartoizko kaja guziak sartu eta Kanalan, hango Erretore jaunaren etxean izkutatu.

Handik aurrera auskalo nork eta nora eraman zituen kajak eta kajen jabea! Guk bakar-bakarrik dakigu 1937-38. ikasturtean Okzitaniako Tolosan (Toulouse) bizi zela.

Hemengo gerratea bukatu eta gero ere ez zen handik mugitu, ez zen hegoalderantz hurbildu. Lanean aritzen zen egun osoan Biblia osorik

itzuli arte, eta hantxe hil zen 1942ko irailaren 9an, Arantzazuko Ama Birjinaren egunean, hain zuzen, «itxuratxarki, erarik traketsenean, ixtripu ergel batean», beste bat hil zenean Mitxelenak erabilitako hitzez esateko. Kaleetan barrena zihoala, kamioi batek kaleburu batean bira egitean, hango enbor luze batek jo eta ormaren kontra bota zuen; kolpeaz gain min handirik hartu ez zuela uste, baina barruan zerbait lehertu nonbait, eta egun gutxitara hil zen.

Erabat bukatua utzi zuen Olabidek Biblia osoaren itzulpena, azken prestalanak, ukituak eta oharrak izan ezik. Hauek egiteko egokiena aita Patxi Etxeberria iruditu zitzairen agintariei eta Formosatik etorriarazi zuten, han baitzegoen mixiolari Txinatik ihes egin ondoren, eta ia bi urteko lan isilari eskerrak, azkenik 1958an eman zuen argitara *Itun zâr eta Berria*. Hauxe izan zen euskaldun berri Olabideren bizitzako obra erraldoia.

17

Itun Zâr eta Berria Okzitaniako Tolosan amaitu zuen. Han hil baitzen 1942an.

Errepublikak jesuitak kanporatu zituenean, Arantzazun gorde zen Olabide.

JOERA BATEN EREDU

Harrera ona egin zitzaion elizgizonen artean. Goraipu handiak jaso zituen Orixek, Lafitte, Villasante eta abarren aldetik.

Inork bada, Orixek ezagutzen zituen Olabidek bere euskaran egiten zituen ahaleginak eta aurrerapenak. Honela idatzi zuen, 1958an, *Euzko-Gogoa*-n:

Zuk ez duzu ezagutzen, A-E., nik bezela *Itun Zarra*, nik ateratzen bainition bost aldaki, ark itzuli-ala. Ikusiko duzu zenbatez goxoago dan hango euskera. Liburu zailen artean or dauzkazu Dabiden eresiak. Zein ederki itzuliak! Elizaren oraingo itzulkizun berriarekin antza aundia dute, lentsago egiñak badira ere. Arritzekoa da, euskeraz ez ezen, «exegesi» edo adierazte jakitean zein aintzinatua zegon! Eta izkuntza zaillera baldin bagoaz, or daukazu Lebi'tarren Liburua, dena korapilloz betea. (...) eta Gob'en liburua? Arrigarria da! Baditezke, eskierki, bein, bietan eta geiagotan irakurriko dutenak. Zein euskera bizia, adierazmen aundikoa, xehe-meherik txikiena ere galtzen uzten ez duna.

Baina iritzi guzien artean bana-banakoa, bizian eman zituen guzietan, ene ustez, hoberenetakoa, Lizardiz eta Orixek eman zituenen parekoa, Koldo Mitxelena *Egan* aldizkarian emandakoa izan zen. Orixek ere «aski polita arkitzen du erabat, edo oro ar», nahiz eta Olabidetarrentzat mingarri samar ere gertatu «iritzi ortan on baiño gaizto dana nabarmentzenago dalako» (*Egan*, 1959-VI-5).

Bibliaren argitalpena paratu zuen Patxi Etxeberria ere mindurik da: «*Egan* etorri zitzaidanean, Mitxelena'rena astiro irakurri nun. Bein. Bi bider. Iru aldiz. Banekin zorrotz –zeturrela– Manzisidor Abak idatzi zidan naigabez. (...) *Itun Zâr eta Berria* astiro, osorik bi aldiz irakurrita gero, beste zerbait esango lukela uste det. (...) Gasteiztarraren lan izugarria ezin neurtu diteke itz bakar au edo bestea onela edo ala dagonetik» (Patxi Etxeberria, *Eskutitz sorta I*, Loiola).

ALDE TXARRAK

Alde onak eta txarrak ikusten ditu Mitxelenak Olabideren obran. Txarrak Mitxelenarentzat ez dira lau, ez hiru, ez bi, bat baizik: hizkera. Eta Olabideren hizkeraz ari zaigu maisuki zazpi orrialdetan barrena. Joera baten eredu ager omen daiteke, «ez baitu beste inork hain urruti jo bide horretatik eta, batez ere, ez baita beste inor hain zeharo eta jakinaren gainean ibili bide horretan barrena. Saio-hizkera, hots, euskara esperimentalala deritzat Olabideren hizkerari. Bide berri batetik abiatuz gero noraino hel litekeen antzemateko sortua edo» (*Klasikoak 22*).

Alde txarrak nabarmentzerakoan saio-euskara horren ezaugarriak aipatzen ditu, ortografiatik hasita:

Koldo Mitxelenak kritika zorrotza egin zion *Itun Zâr eta Berrko* euskarari.

Hitzen aukera, eta hor berrizale ez, baina zaharzale, zaharregi-zale omen da Olabide; bere buruaz, berriz, «zaharzalea nauzue, baina zahar nahiz berrizaletasunean beharrezkoa dirudi neurriak», aitortzen digu Mitxelenak.

Euskalkiak nahasi ageri omen dira, «Euskalerriko xokorik galduenetan jaso izan diren hitzak» maizegi hartuz.

Erdaratikako euskal hitzak ez omen ditu zeharo baztertzen; gehiegi samar bai, ordea.

Hitz berri asko omen ditu liburuak, «zaharraren zaharrez ahaztuak edo, bazterren batean ezagunak badira, euskal literaturan inoiz sarrerarik izan ez dutenak»; Olabidek bai omen

Olabideri eskainitako *Euzko-Gogoa*, Ayaldek egindako irudiarekin.

20

zekien horien ordez bazuela besterik, ez egin ordea jaramonik behinola Larramendik Mendibururi eman burubideari; eta ezin omen egin ere, «euskaldun berria izanik, eta bere aldiko euskaldun berria, ezin gauzak ikusi Larramendiren begiz»; ezin ekar orduko euskaldun berri batek begiramen handirik euskaldun jator bati.

Hizkera hau saio-hizkera dela sinesten ez duenari argibide bat eskaintzen dio: ez omen da elizgizonik prediku batean esaldi hau dagoen dagoenean emango lukeenik: «Entzun duzute esanik dagola; ez *izortu...*». Hiru akats omen ditu hitz horrek: bat,

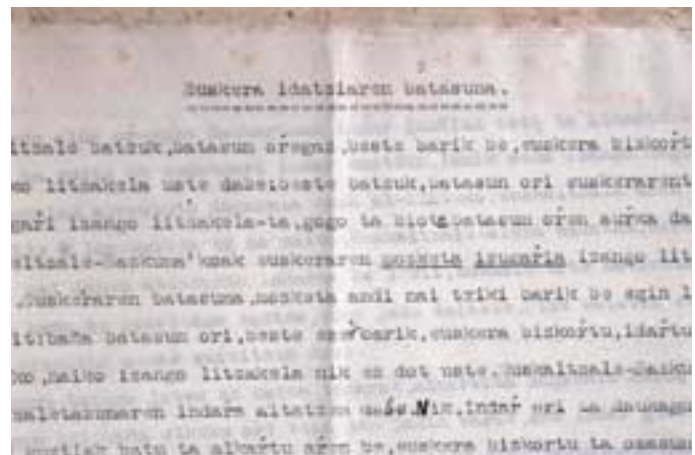

Raimundo Olabide 1919 egin zuten euskaltzain.

luzexeagoa da; bi, «ez du hor ezarri nahi zaion zentzua»; hiru, sermolari batek ezin dezake hezur-haragizko euskaldunen aurrean esan. Bego, baina Mitxelena ez zen gogoratzen nonbait 400 urte lehenago erabili zuela hitz hori Leizarragak zentzu horrexetaz.

Azkenik euskalkien nahasmenduak, mami-mamiraino joz gero, gauza bera frogatzen duela, Olabideren hizkera gipuzkera soila dela eta enseiukarreen bezala aditz sintetikoa hartu duela dio Mitxelenak.

Alde txar guzti horiek laburbilduz honela dio, azkenik: «Huts larriak bi ditu itzulpen honek. Esan dudan naturaltasunik eza, aurrenik, eta pekatu larria da, (...) Beste hutsa teoriari dagokio, baina saioetan teoriak, eta teoria zuzenak, behar du izan gidari, sasi tartean galduko ez bagara» (*Klasikoak* 22, 120. or.).

Euzkararen batasunari buruzko hitzaldia.

ALDE ONAK

Baina Mitxelenak ez ditu alde txarrak bakarrik jorratzen, baita alde onak ere. Liburuarenak lehenik, hizkerarenak gero. Hona laburki:

«Euskaldun batek letra sailean inoiz burutu duen egitekorik larrienetakoa da eta are larriagoa agertzen zaigu euskaldun berri batek egin zuela gogoratzean».

«Jatorrizko hizkuntzetarik hartua dago Olabiderena, ez latinetik, eta Biblia gaietan egungo egunean aurki daitekeen jakitearen laguntzarekin itzulia».

Itzulitako liburu bati aitortpen hoberik egitea ez da erraza. Baina liburuari ez ezik hizkerari ere handia egiten dio: «ugari, txit onak eta onenetakoak» omen dira alde onak.

Gaiari begira, *longe princeps* omen da Olabiderena Bibliaren euskal itzulpenen artean.

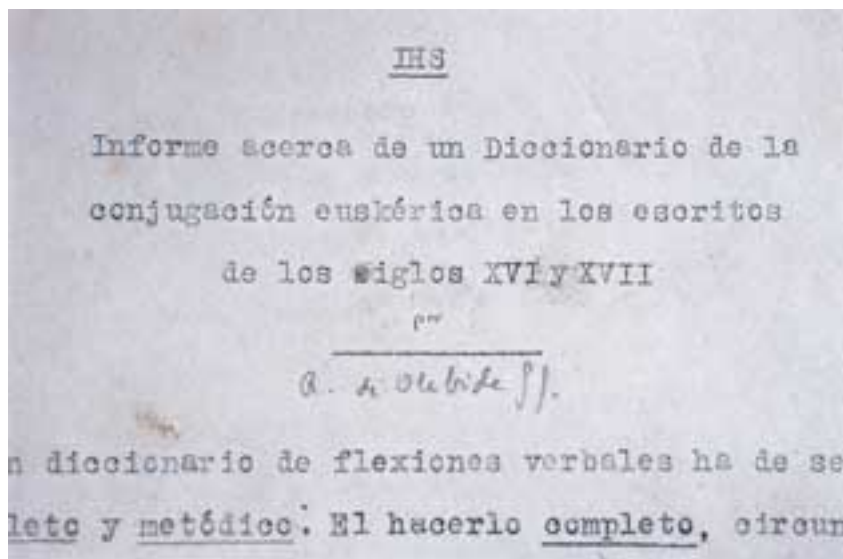
Hizkuntzari dagokionez «ezin utzizkoa eta miratu beharrekoa» omen da; ederki ikasi omen zuen euskaraz.

Seinalagarri diren zatiak ez omen lirateke berehalakoan aipatuko, eta bakar batzuk aipatzen ditu. «Eskuigar», «makur aundia da, noski, zuena», «nereak egin du» eta abar. Bestalde, Mitxelenaren iritziz, «gorem bereziak merezi ditu euskal aditzaren bereiztasunak bere lekuan utzi dituelako, euskalari gorengo iritziak gorabehera (eta ez ziren zoritxarrez euskaldun berriak)».

Bihotz-bihotzez nahi omen zuen euskalkien arteko batasuna, ez omen zuen ordea behar zen lekuan bilatu;

21

Euskal aditzaren joko idazle zaharretan.

gerora begira omen zegoen eta batasuna lehenean egoki.

«Giza eredu jator eta gutxi bezalakotzat» hartzen du Olabide Mitxelenak, «euskara hain ongi ikasteaz gainera horrenbesteko lan ikaragarria egin zuelako». Baina «hizkuntz eredutzat, gidari segurutzat, inola ez», euskara ez zuelako behin ere menderatu.

Harritzekoa al da?, diot nik. Hogeita zazpi urtez hasi euskara ikasten, non eta Salamankan; gero Oñan, Manresan, Jijonen, La Guardian, Valladoliden bizi izan, eta bizi izan irakasle lanetan jardunez eta desorduetan euskara landuz, batere maisurik gabe, bakar-bakarrik, eta horrela hogeita hiru urte Euskal Herrira behin ere itzuli gabe, berrogeita hamar urte bete arte. Nork ez du konprenituko eremu horietan eta bizigiro horretan euskara mintza-mailan ez menderatu izana?

Hala ere, bide edo eredu berri bat eskaini nahi izan zion euskarari. «Saioa egina dago. Ez dago bide horretatik Olabide baino gorago joaterik» dio Mitxelenak, hutsarteak haren garaiko dotrinei, merezimenduak pertsonari egozten dizkiolarik. Nago ados legokeela Olabide eta pozik sinatuko lukeela erabat harturik oso goresgarri den iuiamendu hori.

BESTE ZENBAIT LAN

Iragaitzaz badere aipa dezadan gaztelaraz idatzi zuena, lehen aipatu dudun *Lexicología y lexicografía*-z gain. 1925eko «Informe acerca de un Diccionario de la conjugación euskérica en los escritos de los siglos XVI y XVII» delakoari nagokio. Bi sailetan banatzen du azalpena: aditz sintetikoa eta perifrastikoa. Egin izan balu, Lafon jaunaren aitzindari izango zatekeen.

..... nabar nabar naba nabau nabatu nabatu nabar naba naba nabau nabatu nabatu nabar naba naba nabau nabatu nabatu nabar naba naba nabau nabatu nabatu
..... gaitzek gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzen gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzen gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzen
..... nabar
..... gaitzek gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzen gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzen gaitzek gaitza gaitzen gaitzen gaitzen gaitzen

Gramatikako jardunak. Aditza.

Hona azkenik euskaraz idatzi zuena: *Gogo Iñarkunak* direlakoei eta *Giza-soña*-ri ipini zizkien hitzaurreak; *Euskal-Esnalea*-n 1919an argitara zituen bi lantxo: *Itzetazkuna*, edo Lexikología, bat eta *Euzkel-iztegia* bestea. Fisikako ikasgaiak ere burutu zituen euskaraz. García Peñaren *Patología Vegetal* da Olabidek euskaratu zuen beste lan bat, eta azkenik Damaso Intzak Euskaltzaindian sartzean egin zuen hitzaldiari eman zion erantzuna. Hona 1921eko *Euskera* aldizkarian agertzen diren bi zati, grafian aldaera txiki batzuk eginik:

Lotsagarria da gure Erri maitean aspaldi aspalditik gertatzen dana. Senegal-darrak Franzen bezela, euskaldunak beti arrotzen arazoetan murgildurik gabiltza. Euskelerria aztuta, atzerriko naspilletan euskaldunak aurrelari beti, aurreneko lerroetan burrukari, zuri naiz beltz, gorri naiz urdin; ez da atzerrian ikurriñik eraikitzen, euskaldunok ara berealaxe su ta gar jotzen ez dugunik. Arrotzentzat egiñak bide gera; aien zama jasotzeko, aien kezka urduri ibiltzeko; aien atseginez pozteko; aien eduz agertzeko; aien izkeraz mintzobearrak; aien ederra orotan irabazi ta eukitzekoak. Euskalerria baño egokiago Morroi-erria deitu gaitezke. Ain gera arrotzarekiko tiñel ta adeiberak; gure Erriarekiko, berriz, saraioak!

Gasteizko Olabide Ikastola.

Ikastolako oroitarrria.

Ondoren eskolaren jokabidea salatu zuen. Hona bere aldarri larria:

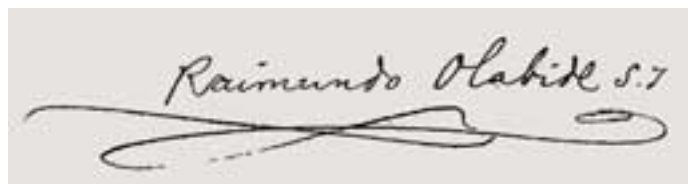
Gutxi dira, noski, eskolagabeko euskaldunak. Eskolatik, baña, euskaldunok zer atera dezakegu? Eskoletan euskera ito, edo euskaldunak ezer ez ikasi bear. Eskolara orduko, atadian bertan, gure umetxo euskaldunei oñazkarren burrunba antzeko otsez esaten zaie: *lasciate vostra lingua voi ch'intrate*: utikan euskera, sartu zeratenok. Euskerarentzat tokirik emen ez dago; eskola erderarena ta erderarentzat baizik ez da. Erderaz izan ezik, emen ezin diteke itzik entzun, ez egin. Euskal-usaiñik ere ez da emen zillegi.

Testu hauek irakurri ondoren, hain zaila eta nahasia, hain zokoko hitzez eta zaharkituz betea al da Olabideren hizkera? Orixek dioena ez ote da, zoritxarrez, egia?: «Badira oraindik aren lanari muzin egiten dioten

euskaltzaleak, ez baitute bear aiña ezagutzen, ez ezagutu nai ere» (*Euzko-Gogoa*, 1958).

Hil zela 60 urte ez dira oraindik, *Itun Zâr eta Berria* argitaratu zela, berriz, 40 pasatxo. Eta ahaztuxeak ditugu Olabide eta bere obra handia. Haren izeneko ikastolaren eta kaleren batek gordetzen dizkigu gasteiztar erraldoiaren aztarnak.

Nola poztuko ote litzateke euskarak jasaten zuen erasoaldi bortitzenean hil zen Erraimun Olabide, bere Gasteizen bere izeneko ikastola handi bat eraiki dela ikusita! Zer zoramena, Euskal Herriko eskola askotan euskaraz irakasten dutela jakingo balu! Nolako bozkarioa, *Elizen arteko Biblia* eskuratuko balu eta mezak eta *Orduen Liturgia* euskaraz egin ahal izango balitu! Urte zail eta zigortuetan etsi gabe lan egin zuten Olabide bezalako gizonei zor handia diegu euskarak eta euskaltzaleok.

Raimundo Olabide s.7

Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzak liburuxka honen material grafikoa ondorengoei esker lortu du:

- *Loiolako artxibategia.*
- *Bidegileak bilduma.*
- *Goio Martínez.*
- *Euskara, euskaldunon hizkuntza.*
- *Joseba Olalde argazkilaria.*

Zuzendaritza: Mikel Atxaga

Argitaraldia: 1.a, 2001eko maiatza

Ale-kopurua: 2.300

© Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioa
Kultura Saila

Argitaratzailea: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia
Donostia-San Sebastián, 1 - 01010 Vitoria-Gasteiz (Araba)

Argazkilaria: Joseba Olalde

Maketazioa: José Luis Casado González

Fotokonposizioa: Rali, S. A.
Particular de Costa, 8-10 - 48010 Bilbao (Bizkaia)

Inprimaketa: Estudios Gráficos Zure, S. A.
Carretera Lutxana-Asua, 24 - 48950 Erandio Goikoa (Bizkaia)

ISBN: 84-457-1691-3 (Obra osoa)
84-457-1692-1

L.G.: BI-1328-01

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

KULTURA SAILA
Hizkuntza Politikarako Sailburuordetza

DEPARTAMENTO DE CULTURA
Viceconsejería de Política Lingüística